

בענין הענוה והחסידות שתארוהו שם, וכל אחד לפי דורו, בדור עזרא היו צריכים להרבות סייגות, ובוזה היתה חסידותו גם ענוותו, שאין מספיק לפי שפלותם מצות התורה לבד, וזהו תיקון הבעל-תשובה דלהבא, אבל אחר כך שמחתי' תיקון ההוד, ואחריו בא הלל מזרעא דדוד שהקים עולה של תשובה ועורר תיקון מדת התשובה מצד תיקון ההוד והזיו המאיר בה, שהוא התיקון דלשעבר, שיהיו זדונות זוכיות — אין צריך עוד לריבוי סייגות מעתה לשמירה דלהבא, מאחר שגם הזדונות שבו זכיות ונתקן לשעבר גם כן, ועל כן בהופעת אור הזה על ידו אז לא הוצרך עוד לריבוי סייגים. ונמשכו תלמידי הלל הנקראים 'בית הלל' שהם כאנשי ביתו הנמשכים אחריו, עד החורבן שהיה רבן יוחנן בן זכאי הקטן שבתלמידי עדיין קיים ונשיא אחר כך, ונמצא כל הארבעה דורות עד רשב"ג הנהרג שהיו נשיאים עד החורבן, כולם על שם הלל יקראו, כי עדיין ביתו קיים, והם גילו אור זה עד רשב"ג וחבריו, עשרת הרוגי מלוכה...'. (מתוך 'תקנת השבין' ה', עמ' 24)

דף יח

'מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתך...' — רש"י מפרש שהסוגיא כאן דנה אודות חיוב משום 'לש'. ואולם המגיד-משנה (שבת ט, יג) רצה לפרש לדעת הרמב"ם שהדיון לחייב משום 'צובע', והשוו בגמרא לישא לצביעה, כשם שאין צריך גיבול למלאכת לישא כך גם לענין מלאכת צביעה. 'זוה דוחק. וצ"ע'. (וע"ע בבאור מהלך הסוגיא לשיטה זו, בלחם-משנה שם ח, טז).
עוד בפירוט שיטות הראשונים והאחרונים בסוגיא זו — ע' בחזון איש נו, ב-ג; נח, ג-ד; שו"ת שבט הלוי ח"ג נ.

— מבואר בסוגיא שמלאכת לישא אינה שייכת רק בגידולי קרקע אלא בכל דבר. ואינה דומה למלאכת טחינה, דקיימא לן שאינה אלא בגידולי קרקע (ע' או"ח שכא, ט ובמגן-אברהם. ודלא כרש"י להלן עד: ד"ה שבע) — כי הטחינה נחשבת ממלאכות הקרקע (ע' באורי הגר"א שם), מה שאין כן לישא, אינה מלאכה ממלאכות הקרקע. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד עד, 'לש' — יג. וכן נקטו עוד פוסקים — ע' בינת אדם יז, ב; שו"ת שבט הלוי ח"ד לב).

'אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים — האחרון חייב' — משמע שאין חילוק אם נותן המים תחילה או אם נותן את הקמח, בכל אופן חייב [בבבליה עבה] משום 'לש' למאן דאמר נתינת המשקה זהו גיבולו (עפ"י תרומת הדשן נג).

'פותקין מים לגינה ערב שבת עם השיכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו...' — הגאון ר"מ פיינשטיין ז"ל (בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' ס' וסי' מ, ב) נשאל אודות מלאכה הנעשית בשבת על ידי 'שעון שבת', כגון שמכניס מאכל לתנור לפני השבת, ומכוין את השעון שהתנור יידלק בשבת. והורה שם שאין להתיר דבר זה. כי לא התירו חז"ל אלא בכגון העמדת קדרה בערב שבת על האש, שמבחינת פעולת המלאכה, הרי כבר נעשתה כולה, (כי כן מעשה המלאכה — להעמיד קדרה על האש). וכן פתיקת מים לגינה, המים כבר החלו לזרום מבעוד יום, ומבחינת מעשה האדם כבר נסתיימה המלאכה. אבל כאן שלא הותחלה כלל המלאכה מערב שבת, לא מצינו התר בזה. ואמנם

גם לא מצינו איסור מפורש בדבר, אך אפשר שכלול הדבר באיסור שאסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לו מלאכה בשבת. וגם אם נאמר שלא אסרו אלא באמירה לנכרי, אך היות ויש בדבר זלזול גדול לשבת, שהרי בדרך זו ניתן לעשות כל מלאכות שבת בכל בתי המלאכה, ואין לך זלזול גדול לשבת מזה, אם כן נכלל הדבר באיסור שאסרו חכמים משום זילותא דשבת. הנה קטעים מתוך תשובתו; —

'וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרין זה, כמו שאסרו אמירה לעכו"ם מטעם זה... אבל אף אם נימא שאין לאסור אלא מה שתיקנו חכמים ואין למילף מזה לאסור גם מה שבסברא הוא חמור, כיון שעל כל פנים לא אסרו, אף שהיה זה מחמת שלא היה ענין זה בימי חז"ל, אין לזה איסור ממש — מכל מקום אין להתיר זה כיון שהוא דבר הראוי ליאסור.

אבל יש טעם גדול לאסור מטעם אחר, דהא זילותא דשבת ואף זילותא דיום טוב הא אסרו בכמה דברים, וכיון שברור שאיכא זילותא דשבת, הוא בכלל איסור זה ממילא, אף שלא אסרו זה ביחוד, דכל ענין זילותא הוא האיסור...

אבל עכ"פ מה שכבר נהגו להעמיד על ידי מורה שעות לכבות הנרות דעלעקטרי שהודלקו וגם שיחזרו להדלק אחר כך בסוף היום — אין לאסור, מאחר דלכבוי הנרות של המנורות הגדולות שנקרא בלע"ז לאמפן שהיו דאש ממש, נהגו בכל המקומות לכבותם על ידי עכו"ם והיו גם מקומות שהיו נוהגין לחזור ולהדליקם בבית המדרש לתפילת נעילה ביום כיפורים... וגם ממילא ליכא זילותא לשבת בזה, וליכא טעם האחרון לאסור כיון שהיו מקומות שנהגו בזה, אדרבה למצות כבוד סעודת שבת, ונשאר רק טעם הראשון שיש גם כן לסמוך להתיר, אבל הבו דלא לסיף עלה להתיר גם לבשול ומלאכות אחרות. ויש לאסור'.

ועוד כתב בתשובה לנכדו (בה"ה כד,ה) ש'אין להקל אף כשהוזמנו לשבות שבת אצל אחד שמקל בזה, כי ודאי אצלי שאין להתיר. ורק בהדלקת וכיבוי הנרות דחשמל שנהגו העם להתיר — אין למחות, ואולי גם מותר לכתחילה. ואין למילף מזה לשאר דברים, אף שלא ידוע טעם לחלק'.

(נראה שהטעם העיקרי שנקט לאסור הוא משום זילותא, ולא משום לתא דאמירה לנכרי, ועל כן כתב ליישב מה שנהגים להשתמש בשעון לצורך אור לשבת, ואין בזה משום זילותא דשבת. [וע' גם בשו"ת אור לציון (ח"א כג), שאין איסור אמירה לבעלי חיים קודם השבת, לעשות מלאכה בשבת. ואם כן נראה לפי"ז שהוא הדין וכל שכן שמותר להפעיל חפצים מערב שבת שיעשו מלאכה בשבת].

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א מז) האריך לבאר ההתר בשימוש בשעון לצורך הדלקת אור. ובסוף דבריו כתב שיש לעיין בהערכת 'גנרטור' מערב שבת, שהרי הוא משמיע קול ולכאורה דומה לרחיים — ולבי חוכך להחמיר. מכל מקום באלו שעובדים לצורך בתי כנסיות ובתי מדרשות כנהוג פה בסביבה, יש מקום להתירם כצורך הפסד שהתיר רמ"א והכי נמי לצורך מצוה'. ומפשטות דבריו נראה לכאורה שכל שאין משמיע קול מותר להפעיל על ידי שעון מבעוד יום, שלא הזכיר לאסור מצד זילותא שגורם הפעלה בשבת.

ולדעת הגרמ"פ יש לעיין מה הדין בשימוש בשעון להפעלת תנורי חימום או מוגנים, שאעפ"י שהם לצורך השבת, הלא ניתן להפעילם בערב שבת למשך השבת כולה.

עוד יש להעיר מדברי החוון-איש (לח,ד) שהתיר חליבה במכונה חשמלית על ידי שימוש בשעון שבת, אלא ששם מדובר במקום הפסד וצער בעלי חיים ודאי אין ללמוד לשאר מקומות. ומובא בשם הגריש"א שליט"א שחלק על דברי הגרמ"פ. וכן עמא דבר לענין מוגנים וכד'. ובשם הגר"י קמינצקי מובא שהסכים לדעת הגרמ"פ. עפ"י דברי חכמים (290).

זמניחין קילור על גבי העין ואיספלנית על גבי מכה (ערב שבת עם חשיכה) ומתרפאת והולכת

כל היום כולו' — משמע שבשבת אסור ליתן קילור בעין, אם משום גזרת שחיקת סממנים, (כשאר רפואות האסורות בשבת), אם משום גזרה שמא ימרח, ובקילור שהוא עב [= סמך] (עפ"י הרא"ש ושאר פוסקים).

לכאורה משמע מכאן שאין להניח משחה בשבת (גם במקום שאין איסור משום רפואה) גם ללא שממחה, כגון שמניחה על הגוף על ידי לחיצה על שפופרת — גזרה שמא ימרח. ואולם יש לדחות שלא אסרו בהנחה בעלמא אלא בדבר שממורה כבר על תחבושת וכדו', בזה חוששים שמא ימרח בשבת, אבל באופן שמניח משחה שאינה מרוחה בשינוי, אפשר שאין איסור. ואמנם נראה שלבריאי אסור הדבר [ע"י בקרבן-נתנאל כאן, ובסימן שיד, יא], אבל לחולה לא שמענו לאסור. 'וגם אני לא סומך על זה אלא במקום חולה וצורך גדול. ואי"ה עוד נע"י בהלכה זאת'. (מתוך שו"ת שבט הלוי ח"ד לג.)

מה שכתב לחלק בין משחה מרוחה על תחבושת ובין שאינה מרוחה — צריך באור מנין לנו לחלק, והלא ה'קילור' שאמרו פירושו תרופה, ולא הזכירו שהיא מרוחה בתחבושת. ואמנם גם תחבושת שעם המשחה נקראת 'קילור', כמו שכתב רש"י, (וכן נראה בירושלמי שקלים ג, ב 'לשוף בהן את הקילור'), אך הפירוש המילולי של קילור היינו התרופה עצמה. אלא שגם ללא חילוק זה לכאורה יש להתיר לחולה שמתירים לו רפואה ולא אסרו עליו משום שחיקת סממנים, הכא נמי אין לגזור לחולה כזה שמא ימרח. וע' גם בחזון איש (נב, טו): 'וכשמושחין על הפצע — לא ימרחו רק ישליכו את המריחה'. ומשמע שלצורך חולה מותר, ואין גוזרים שמא ימרח. וכן פסק ב'שמירת שבת כהלכתה' (לד, ח; לג, ד), שמתיר ליתן משחה מתוך שפופרת או באמצעות מקל, במקרה של כאב עינים חזק או פצע הגורם לכאב מרובה עד שנחלש כל גופו).

'אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום. מאי טעמא? אמר רבה: מפני שמשמעת קול' — האגור כתב (מובא בבית יוסף סוס"י שלה) שמטעם זה היה ראוי לאסור לערוך 'זוג המקשקש לשעות, עשויה על ידי משקלות' (= אורלוגין המשמיע קול) אבל כיון שרגילים לערוך אותו ליום שלם, מותר גם בערב שבת, שאין לגזור שמא יאמרו שעכשיו בשבת העריכו, שהרי לעולם רגילים להכינו מיום הקודם.

היוצא מדבריו אלו שאם אין עושים כן בחול, להכינו מיום שעבר — אסור. ומכאן נימק בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג נה וה"ד פד) אחד הטעמים לאסור שימוש במיקרופון בשבת, הואיל ורגילים תמיד להדליקו סמוך לשימוש בו, הלכך אסור להדליקו לפני השבת, שמא יאמרו שהדליקו בשבת סמוך לשימוש. וכתב שמטעם זה אסור להעמיד בערב שבת מכשיר רדיו וטלביזיא כדי לראות ולשמוע בשבת.

[ודייק מכך שהבית-יוסף הביא דברי האגור, שאף לפי דבריו שפסק (רנב, ה) כדעת הראשונים שאין לחוש משום השמעת קול, זה דוקא בריחים הפועלות מערב שבת, אבל השמעת קול המתחלת בשבת, אפשר שגם לרב יוסף אסור. ולכאורה לפי זה יש לאסור להפעיל גנרטור המשמיע קול, באופן שיתחיל לפעול בשבת, אף לצורך מצוה או במקום הפסדה, (ע' לעיל משו"ת שבט הלוי), שהרי השמעת קול כזו אסורה לכל הדעות. אלא שיש לומר שניכר לכל שמכשיר זה נעשה לכבוד השבת, (ולעיתים הוא מופעל אוטומטית עם הפסקת חשמל, ללא פעולת אדם, כגון בבתי חולים), וודאי לא יאמרו שהפעילוהו בשבת, ואין כאן זילותא. ואולי זה טעם להתיר אף לדעת האג"מ המובאת לעיל, שאין להפעיל שאר מכשירים על ידי שעון מערב שבת].

(ע"ב) 'התם מנח אארעא' — ואין מרבים מובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו אלא שביתת כלים ולא שביתת קרקע — אפשר שהדרש הוא מלשון ובכל — כ"י. ובלאו הכי יש לומר שעל כרחנו

לא הזהיר הכתוב על שבתת קרקע, שאם כן אי אפשר לזרוע, שהרי הקרקע מגדלת צמחים. (עפ"י שפת אמת)

'גיגית ונר וקדרה ושפוד מאי טעמא שרו בית שמאי — דמפקר להו אפקורי' — מהתוס' ועוד ראשונים משמע שהאדם הוא שמפקרם, שהרי ודאי רוצה לינצל מאיסור. [וזה הסיבה שאין צריך בפני שלשה כשאר הפקר — כי אומדים אנו שודאי כך רצונו. ר"ן. ולכך אין צריך דיבור פה אלא די בדברים שבלב, כי יש כאן אומדנא מוכחת שברצונו להפקיר. עפ"י תוס' ב"מ ל: ד"ה אפקרה. וע' בשו"ת אחיעזר ח"ב י"ט, ב. ויש סוברים שאין מועיל הפקר ע"י אודמנא, ולשיטתם צריך לפרש כדברי הרשב"א דלהלן. ע' בשיעורי ר' שמואל — ב"מ סימן ג, עמ' קב. וע"ע במובא בבכורות יח:].

והרשב"א כתב שבת-דין הוא שמפקיר אותם, כדי להפריש את העם מאיסור, והפקר בית דין הפקר. והרי אין כל אדם יודע דברי בית שמאי האוסרים שבתת כלים, ומדוע יפקיר — אלא ודאי לב בית דין מתנה על כך להפריש העם מאיסור.

(ואם תאמר מדוע התירו בדרך זו הנראית כהערמה לדין תורה? וצריך לומר כיון שאי אפשר בענין אחר הקלו. ועוד יתכן שאעפ"י ששבתת כלים דאורייתא לבית שמאי, מן התורה אין איסור אלא במעשה, שהרי כתוב 'למען ינות... ובכל אשר אמרתי...' — וכשאנו עושה מעשה הרי נה. והלא גיגית ונר קדרה ושפוד אינם עושים מעשה. נמצא שאין כאן הערמה אלא באיסור דרבנן. ואלם ממה שהתוס' לא הזכירו חילוק זה כשדנו על שבתת בהמה, נראה מזה שגם כשעושה מעשה יתכן שהתירו חכמים בדמפקר כשאי אפשר בענין אחר).

'לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה... כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה...' — יש כאן שלשה פירושים; 'לפרש"י ותוס', תורמסין ועססיות טעונים בישול ממושך, הלכך יש חשש שמא יחתה כדי שיהיו מוכנים לבוקר. וכן בחבית של מים שמחמם הנחתום לצורך מוצאי שבת, הואיל והרגילות לחממה על אש רפה, חוששים שמא תצטנן סמוך לחשכה, ויבוא לחתות כדי שיהיו המים מזומנים לו מיד במוצאי שבת. (ולפי זה לא שמענו לאסור להניח יורה מלאה מים בתנור, כשאש רפה מתחתיה ובהשכמת הבוקר היא מרתחת. אך אם מסתפקים ממנה במשך הלילה אסור אלא אם יתקינו מנעול לדלת התנור, שאז יש להתיר כמו טח בטיט. עפ"י חזון איש לו, ג).

הרמב"ם (שבת ג, יב. וכ"ה בשלהן ערוך רנד, ח) מפרש להפך: עססיות ותורמסין כמו מים, אינם צריכים בישול רב כמו בשר, הלכך גם כשהם חיים יש חשש שמא יחתה לצורך אכילה בערב (היינו בזמן סעודה הרגיל — שלא כמו בשר חי שאינו מוכן מיד, גם אם יהא מוכן במשך הלילה לאחר כמה שעות. עפ"י באור הלכה רנג, א ד"ה מניח), והרי הם כמו תבשיל שלא בשל כל צרכו. [ולפי שיטה זו, דוד מים גדול שרתחתו אטית יותר מבישול בשר, מותר. עפ"י חזון איש לו, ג].

ואילו רב האי גאון (מובא בערוך ובחדושי הרשב"א) סובר שאין חילוק בין המינים השונים, אלא כל דבר צונן אסור להניחו עם חשכה על האש, שמא יחתה, ולא התירו קדרה חייתא אלא זו שהתחילה להתחמם לפני השבת.

'ביורה עקורה' — ואף על פי כן אוסרים בית שמאי — כי כלי ראשון מבשל אפילו אינו מונח על גבי האש. (רשב"א, עפ"י משנה להלן מב.).

'וניחוש שמא מגיס בה? — בעקורה וטוחה... האי קדרה חיתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשכה בתנורא, מאי טעמא, כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחתויי גחלים' — ולא חששו בקדרה חיתא שמא יגיס בה, כדרך שחששו בנותן צמר ליורה — נראה לפי שאין חיוב משום 'מבשל' אלא בהגסה הראשונה, שאז הדרך להגיס התבשיל כדי שיתערב, אבל לאחר שהגיס בתחילה שוב אין חיוב על הגסה, הלכך לא חששו שמא יגיס אלא בצובע בלבד, שמגיס כל שעה.

ועוד יש לומר שבקדרה חיה, כשם שאין בה חשש לחיתוי, כמו כן אין חשש להגסה, לפי שמסח דעתו ממנה. [והזכירו בגמרא גזרת חיתוי מפני שהיא כוללת יותר מהגסה — כי גם במבושל כמאכל בן דרוסאי וכן בצלי ובפת, יש לחוש לחיתוי בגחלים].

ועוד אפשר שלא חששו שמא יגיס אלא בצבע, לפי שהוא קרוב ליורה ויש שם הפסד מרובה אם אינו מגיס, משום חריכת הסימנים. וכן נראה בירושלמי. (עפ"י הרמב"ן ועוד.

א. מה שכתב שגזרת חיתוי ישנה במבושל כמאכל בן דרוסאי — שנוי הדבר במחלוקת הראשונים, ולהתוס' (כדעת רב האי גאון) אין בזה גזרה.

ב. לאחר שקלט הצמר את העין — נסתפק הרשב"א אם יש חשש שמא יגיס ואין התר אלא ביורה טוחה, או שמא אין חיוב משום מגיס לאחר שקלט את העין).

הנה לפי התירוץ השני והשלישי הנ"ל, המגיס בקדרה חייב משום מבשל גם לאחר הגסה ראשונה. ויוצא אם כן שאסור להגיס בקדרה אפילו היא עקורה מהאש, שהרי מבואר בסוגיא שהגסה אסורה אפילו ביורה עקורה. ולפי זה יש להזהר שלא להוציא בכף מהקדרה שהיתה על האש אלא יערה ממנה לקערה. כן כתב הרמ"א (שיח, יח — ממנהרי"ו).

ואולם כתבו האחרונים שאין נוהגים להחמיר בזה, כי באמת העיקר להלכה הוא שאין חיוב משום מגיס בדבר המבושל כל צרכו. [ולדעת הרשב"א הר"ן והרא"ש (פ"ג יא) והמ"מ (ג, יא), אפילו כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי בלבד. וכן היא דעת הרמב"ן, עכ"פ כשהגיס הגסה אחת], והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש, אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשל כל צרכו כשהקדרה אינה על האש. (עפ"י משנה ברורה שם ס"ק קיז. ועע"ש בבאור הלכה.

א. החזון-איש (לו, טו) נטה להקל אפילו כשהקדרה על האש, להוציא ממנה בכף. שאם כי בהגסה ממש בזמן שהקדרה על האש ראוי לפרוש, כי לדעת הרמב"ם נראה שאסור הדבר מן התורה, אבל ליטול בכף שאף להרמב"ם אין בדבר איסור תורה, יש לסמוך על דעת רוב-ככל הראשונים שמוותר בתבשיל המבושל כל צרכו. והסיק למעשה שבמקום שרוצה להשאיר הקדרה מעל האש ואי אפשר לו לסלקה ולהחזירה, אפשר להקל להוציא ממנה בכף. וכן הורה בשו"ת אור לציון (ח"ב) להקל ולהוציא בכף אם רוצה להשאיר המאכל לסעודה אחרת או לאורח.

ב. אף על פי שלהלכה אנו נוקטים כדעת הרמב"ם שאסור להגיס בדבר שאינו מבושל כל צרכו, אם הגיס — נראה שאין לאסור המאכל, שיש לסמוך על דעת הראשונים שאין איסור להגיס (ודאי לא מהתורה) בדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי. ואם הגיס לפני שנתבשל כמאכל בן דרוסאי — לדעת הגר"א אם עשה כן בשוגג — מותר באכילה בדיעבד, ואומר מותר כשוגג (עפ"י באור הלכה שיח, ח).

ג. י"א שמים חמים אין בהם משום איסור 'מגיס' (ע' בשו"ת אבני נזר או"ח נט).

'התם בבשרא אגומרי' — מרש"י ותוס' מבואר שהחילוק הוא בין מאכל הנמצא בתוך תנור מכוסה, ובין בשר גלוי על גחלים, שהוא מוכן להפוך בו ולחתות.

והרז"ה פרש שהחילוק הוא בין בשר התלוי בשיפוד בחלל התנור, [שאינו שם חשש חיתוי כי אין

טז. כל המטלטלין מביאים את הטומאה על האדם הנושאן, בעובי המרדע.
יז. הבורצר לגת — הוכשר.
יח. גידולי תרומה — תרומה.

לרבי מאיר, גזירות ח' ו-ט' נחשבות כדבר אחד. ונוסף: המניח כלים תחת הצינור לקבל בהם מי גשמים, אחד המניח ואחד השוכח, פוסלים את המקוה.
לרבי טרפון, הגזירה ה-ט"ז אינה ('הלכה מקופחת, ששמע השומע וטעה'). ובמקומה מוסיף 'המניח כלים תחת הצינור' (כרבי מאיר), ומחשיב ח' ט' לשתיים.
לפי התוס', גזירות א' ו-ב' או ד' ו-ה' — נחשבות כאחד. ונוסף: 'לא יאכל הוב עם הזבה'.
ישנה שיטה נוספת במנין י"ח דבר (הרא"ה). מובא בריטב"א וב'חדושי הר"ן' כאן. וע' גם ברמב"ן לעיל טו), לפיה גזרות א' וב' הנ"ל נחשבות כאחת. גזרה י' נחשבת כארבעה דברים (פתן, ייגן, שמגן, בנותיהן), י"ג וי"ד (אין קורין ואין פולין) אינן במנין י"ח דבר. ולרבי מאיר שנוסף גזרת מניח כלים תחת הצינור, אינו מחשיב גזרה ג' (שיתה משקין טמאים) לעצמה, אלא נכללת בא' וב'. ויש אומרים שלדעתו גזרה י"ב אינה במנין.
יש סוברים כשיטה זו אלא שא' וב' נחשבות כשתיים ופתן ושמגן — כאחת.
[י"ח דבר, אי אפשר לבית דין אחר לבטלם, אף לא אליהו ובית דינו, מלבד אם לא פשט איסורם, כגון שמן גויים שעמד רבי יהודה נשיאה ובית דינו והתירו (עפ"י ע"ז לו, וע"ש בראשונים)].

דפים יז — יח

- כג. א. האם מותר לו לאדם להתחיל במלאכות לפני השבת, באופן שייעשו מאליהן בשבת?
ב. האם מצווה אדם על שביתת כליו בשבת?
ג. האם מותר ליתן לנכרי דבר מה לפני השבת בידיעה שיעשה בו מלאכה בשבת?
ד. האם מותר להניח מאכל על האש לפני שבת, שיהא מתבשל והולך במשך השבת?
ה. האם יש חיוב משום מלאכת 'לישה' בנתינת מים על קמה, עפר ושאר חומרים, ללא גיבול?

א. נחלקו בית שמאי ובית הלל האם מותר לשרות דיו / סימנים / כרשינים ערב שבת עם חשכה או אין היתר אלא בכדי שישורו מבעוד יום. וכן לענין נתינת אונים (= כריכות) של פשתן לתוך התנור (להתלבן) — אין היתר לבית שמאי אלא בכדי שיהבילו מבעוד יום. והוא הדין לנתינת צמר לזירה — בכדי שיקלוט העין (= המראה). פריסת מצודה — בכדי שיצודו מבעוד יום, (במקום שהחיות מצויות, ובמצודה שאינה קולטת אלא חיה אחת או שתיים. תוס'). ובכולם בית הלל מתירים עם השמש. [אלא שבזירה אף לבית הלל אסור אם איננה עקורה מהאש וגם טוחה — גזרה שמא יחתה בגחלים או יגיס. וכן לפי לשון אחת בדעת רב יוסף, אין התר בהכנסת אונים לתנור מיטלטל אלא בקבוע, משום שביתת כלים, וכפי שיבואר. וכן אפשר שלדעה אחת אין התר אלא אם טח פי התנור — שמא יחתה בגחלים. עפ"י רשב"א להלן].

ומודים בית שמאי שטוענים קורות בית הבד על הזיתים ועיגולי הגת על הענבים — מפני שהפירות כבר מרוסקים, וגם אילו היה טוען בשבת, לא היה חייב חטאת, שהמשקה היה יוצא גם בלעדי הטענה. בטעמם של בית שמאי נראה שנחלקו אמוראים — לרבה, גזרה שמא יבואו לעשות כן בשבת עצמה ונמצא מתחייב חטאת, (אבל משום שביתת כלים אין איסור, כי הכלי אינו עושה מעשה. עפ"י תוס'), ולרב יוסף, משום שביתת כלים.

ובמקום שאין המלאכה נעשית על ידי הכלי, כגון פתיקת מים לגינה או גימור / גיפור כלים על הקרקע — לרב יוסף מותר הדבר גם לבית שמאי, ולרבה — אסור.

ישנם דברים אחרים שלא אסרו אף לדעת בית שמאי, כגון שריית שכר בגיגית למשך ימים רבים, וכן הדלקת הנר בערב שבת, וקדרה הנתונה על האש — כיון שדברים אלו הכרחיים לא גזרו בהם (עפ"י רשב"א). ולרב יוסף שהאיסור משום שביתת כלים — סתמם מופקרים (ע"י האדם שאינו רוצה באיסור, או מתקנת חכמים) ולכך מותר.

לדעת רב יוסף, לפי לשון ראשונה בגמרא, גם בית הלל אוסרים משום שביתת כלים, כאשר הכלי עושה מעשה, כגון טחינה בריחים של מים, וכן פריסת מצודה שעושה מעשה בלכידת החיה, ולא התירו במשנה אלא מצודות שאינן עושות פעולה, כגון חכה. ואולם לרב אושעיא בשם רב אסי אין לבית הלל איסור שביתת כלים כלל. ולדעת רבה מודים בית הלל במקום שיש השמעת קול, שאסור להפעיל הכלי שיפעל בשבת, כגון ריחים של מים, משום זלזול.

רב יוסף אינו סובר טעם זה של השמעת הקול. רבנו תם והר"ז פסקו כרב יוסף וכתב אושעיא, ולפי זה יש היתר ליתן חטים בריחים של מים מערב שבת. ואולם רבנו הנגאל פסק לאיסור, שהלכה כרבנו רב יוסף, ולזה הסכימו האו"ז הראב"ד הרמב"ן התוס' הרא"ש והטור. הר"ף הביא את שתי הדעות ולא הכריע. השו"ע פסק להקל ואילו הרמ"א כתב שנהוג להחמיר לכתחילה, אבל במקום הפסד יש להקל לסמוך על דעה ראשונה.

ב. לבית שמאי, אליבא דרב יוסף — מצווה אדם על שביתת כליו מן התורה (למען ינות... ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו), גם אם הכלי אינו עושה מעשה, כגון כלי ששורים בו דיו. ומה שמותר להדליק נר מערב שבת ולהניח קדרה בתנור ולעשות שכר בגיגית — משום שמפקירם, (ואי אפשר בענין אחר. עפ"י תוס'). ולבית הלל — אין אדם מצווה על שביתת כלים בשבת, [מלבד ללשון אחת, כשהכלי עושה מעשה. (וכן דעת רבה לפי בית שמאי, וכנ"ל). ואולם אין הלכה כן אלא כרב אושעיא. עפ"י תוס'. וכן דעת כל הפוסקים, שאין אדם מצווה על שביתת כליו].

א. שביתת כלים אינה אלא כשמלאכה נעשית על ידי הכלי, אבל לא כשהכלי מקבל מלאכה, כגון עורות הנעבדים אין שייך בהם איסור משום שביתת כלים. ראשונים.

ב. מצווה אדם על שביתת בהמתו לכל הדעות, כמפורש בכתוב. ואין לסמוך על הפקר אלא כשאי אפשר בענין אחר, כנר וקדרה לבית שמאי — הלכך אין להשכיר בהמה לנכרי לשבת ולהפקירה. ועוד, שאין הדבר מפורסם (עפ"י תוס').

ג. יש אומרים שאין איסור משום שביתת כלים כשמשכיר כלי לנכרי ביום רביעי או בחמישי. ויש שלמדו מזה אף לענין שביתת בהמתו, אבל הדעת מכרעת להחמיר בזה. עפ"י בעל המאור להלן. והטעם נראה, כפי המוזכר ברא"ש, שמהתורה אין איסור אלא בכלים העושים מלאכה לישראל, אבל מלאכת נכרי אינה אסורה אלא מדרבנן, ולכן התירו ברביעי ובחמישי. והרמב"ן חולק וסובר שאין חילוק בשביתת כלים אם משכיר לנכרי סמוך לשבת או מופלג ממנה. וכן נראה דעת התוס' והרא"ש.

ד. יש להוכיח מדברי התוס' בסוגיא (נד"ה ולימא) ששביתת כלים שאדם מצווה בה לבית שמאי, הוא הדין במלאכה דרבנן (עפ"י שו"ת משיב דבר ח"א כג).

יש מי שכתב מסברה שבשביתת כלים לבית שמאי וכן בשביתת בהמתו, גם מלאכה שאינה צריכה לגופה בכלל האזהרה, שלא שייך באלו גדר 'מלאכת מחשבת'. [ובספר שמירת שבת להלכתה (כו הערה טו) מובא בשם הגרשו"א לשמוע מדהתוס' להלן נג שאין איסור משום שביתת בהמה

במלאכה שאינה צריכה לגופה, לפי מה שאנו נוקטים כרבי שמעון. וכן בעיר בשו"ת אבני נזר או"ח נו,ה]. ועוד כתב, שנראה מדברי התוס' שאין בכלל 'שביתת כלים' אלא כשהמלאכה נעשית מעצמה בכלים, אבל האדם העושה על ידי כלים — הפעולה מתייחסת לאדם ולא לכלים (עפ"י בית זבול ח"ב בהערות שבסוס"י כד).

ויש להעיר שלכאורה התוס' לא כתבו אלא שכלים המקבילים למלאכה אינם בכלל האיסור, אבל לא דיברו באופן שאדם פועל מלאכה עם הכלים. אדרבה יש לדקדק קצת מדבריהם (יח: ד"ה ולא; יט. ד"ה לא), שגם כאשר הנכרי עושה מלאכה בכלים, הרי זה בכלל 'שביתת כלים'. אכן יש מקום כן מצד הסברה כשלעצמה.

ג. בית שמאי אוסרים למכור לנכרי ולטעון עמו (על חמורו) ולהגביה עליו — אלא כדי שיגיע למקום קרוב, (— שיגיע ליעודו קודם לפני השבת. רש"י ועוד. וערש"ש), משום שהנכרי עושה מלאכה בחפץ זה (הוצאה מרשות לרשות; מחמר) ונראה כשלוחו של ישראל. וכן אסור להשאילו ולהלוותו או ליתן לו במתנה אלא כדי שיגיע לביתו. (ומדובר בכלים שאינם עושים מלאכה, שאם כן אסור משום שביתת כליו. ראשונים). ובית הלל מתירים. לדעת תנא קמא בברייתא, לא התירו בית הלל אלא כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה (של העיר שהנכרי דר שם. רש"י), ולרבי עקיבא — כדי שיצא מפתח ביתו (עפ"י רש"י. וע"ע תורי"ד).

כיוצא בדבר, בית שמאי אומרים: אין נותנים עורות לעבדן ולא בגדים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, (ואפילו לא עשה מבעוד יום, אין לחוש במה שעושה הנכרי בשבת, כיון שיש שהות לעשות מקודם אינו נראה כשלוחו. ראשונים), ובית הלל מתירים. (ודוקא אם קצץ לו דמים. תוס' יט. עפ"י גמרא שם). רשב"ג מסר על מנהג בית אבא להחמיר על עצמם כבית שמאי, והיו נמנעים מליתן כלי לבן (שכיבוסם ממושך) לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת.

א. רבנו תם רצה להתיר לנכרי לבנות בקבלנות, שהרי הלכה כבית הלל. ואולם ר"י אסר כי לא התירו אלא בתלוש שאין הדבר מפורסם, אך לא במחובר, שהרואה יאמר שכיר-יום הוא. וכן דעת הרמב"ם הרי"ד הרשב"א והר"ן ועוד. ואף רבנו תם כשבנה ביתו לא סמך על תשובתו ולא רצה להתיר.

אבל עבודת שדה על ידי נכרי — מותרת בקבלנות, כי בשדה הרגילות היא לעבוד באריסות, והרי האריסות מותרת כי הגוי עושה על דעת עצמו. ובשכירות יום אסור בכל אופן. תוס'. והר"ן אוסר כל קיבולת, גם בשדה, כיון שהבעלים נוטלים כל הפירות, הרי נראה לאנשים כשכיר יום.

ואם ידוע שרוב הבתים נבנים בקבלנות, יש שכתבו להתיר, שהרי לא יחשדו לומר שכיר יום הוא. (ע' נודע ביהודה קמא, או"ח יב). ובבאור הלכה פקפק בדבר, שהרי לפי דעת הר"ן (ועוד כמה פוסקים) אסור בקיבולת אף בשדה שרגילים בו באריסות. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג לה) נקט לדינא כהגוב"י, אלא שכתב שלכתחילה יש להחמיר במדינותנו שמזלזלים באיסורי שבת, שלא לבנות אף ע"י קבלן נכרי.

ב. נכרי שעשה מלאכה בשבת עבור ישראל וגמרה בו ביום, כגון כובס נכרי שכיבס בגדיו — יש סוברים שאסור לישראל ללבשם באותה שבת (תו"י, כדן מלאכה שעושה נכרי עבור ישראל. וכן כתב בתורי"ד יט. והג"א (אות לו) ממהרי"ח). ויש מתירים (ר"ן, דאדעתא דנפשיה קעביד.

ד. אף לדעת בית הלל שאין אדם מצווה על שביתת כליו בשבת, אסרו חכמים להניח תבשיל או צלי על

האש ערב שבת עם חשכה — גזרה שמא יחתה בגחלים. [וכן אין נותנים פת לתנור עם חשכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום. רבי אליעזר אומר: כדי שיקרום התחתון (= הצד הדבוק לתנור) שלה. משנה וגמרא להלן י"כ].

ולא גזרו אלא בדברים שרגילים לחתות בהם, אבל כגון המגמר בגדיו או מגפר כליו, שהעשן קשה להם — אין חשש חיתוי ומותר. וכן נתינת אונים של פשתן בתנור, שהרוח קשה להם, אינו מגלה את התנור ולא יבוא לחתות.

וכן מותר ליתן בשר חי בקדרה (אך לא צלי. ראשונים), שאינו ראוי לאכילה בערב, או מאכל שכבר נתבשל — שאין שם חשש חיתוי. לא אסרו אלא בשהתחיל להתבשל. ואם נותן בקדרה חתיכה חיה, שאין ראוי לאכול לערב — מותר, שמסיח דעתו מן התבשיל. וכן דברים המתבשלים לאט, שאינם מוכנים בבוקר — אסור, שמא יחתה למהר בישולם, כגון מילוי קדרה בעססיות ותורמסין (כפר"ש). וכיוצא בדבר הנחת חבית מלאה מים בתנור (לפי שרגילים לחמם על אש רפה, ושמא יבוא למהר בישולו) שיהא מוכן לו מיד במוצ"ש. עפ"י תוס' ועוד), והנחתום שעשה כן — אסורים המים למוצאי שבת בכדי שיעשו.

א. תבשיל בקדרה המבושל כמאכל בן דרוסאי — כתבו התוס' (עפ"י הסוגיא להלן. וכ"ה דעת רב האי גאון. הובאה בערוך ובבעה"מ ועוד. וכ"ד הרא"ה) הרי זה בכלל מבושל ואין חוששים שמא יחתה. ואילו הרמב"ן בחידושו כתב שגם בזה גזרו בקדרה שמא יחתה. וכן הביא מבה"ג. וכן היא דעת הרי"ף והרמב"ם, ורבנו יהונתן, ואפילו אם נתבשל כל צרכו, כל שמצטמק ויפה לו — אסור שמא יחתה. וע"ע להלן לה-לו.

ב. לדעת רב האי גאון, דבר שאינו מבושל והוא צונן, אסור ליתנו על האש ערב שבת עם חשכה, ולא התירו בקדרה חיה אלא כשכבר נתחממה. ואולם אין כן דעת שאר הפוסקים. ג. בהגדרת 'בשיל ולא בשיל' כתב החזו"ן-איש (לו, כב) שכל שהגיע לשיעור שהיד סולדת בו קודם שקיעת החמה — אסור. ולפי"ז נתינת דבר חי לתוך הקדרה לא הותרה אלא בענין שהקדרה צוננת ולא יוכל להתחמם לכדי 'יד סולדת' קודם השקיעה. ובשו"ת אור לציון (ח"א כא) חולק וסובר שכל שלא נתרכך הבשר נחשבת 'קדרה חיתא'. יש שיטה בין הפוסקים שתבשיל בקדרה שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, הרי זה כחי ומותר. כ"פ הב"ח בדעת הטור. ויש מי שדייק כן מרש"י בסוגיין. ע' בשו"ת בית זבול ח"ב כגה. וכן צידד בשפת אמת.

ד. דעת הכלבו והגהות מיימוניות שאם דעתו בפירוש לאכול התבשיל למחר, מותר אף בבשיל-ולא-בשיל. ובשאר הפוסקים לא נמצא חילוק זה. עפ"י בית יוסף רנג. וע' חזו"א (לו, ג) שצדק דעה זו לסניף. ועע"ש לו, כב.

וקדרה חיה שדעתו לאכלה בלילה — מתוך דברי הבאור-הלכה (רנג, א ד"ה מסיח) משמע שאסור. וכן הורה הגר"ח פ"י שיינברג שליט"א (הובא בשו"ת דברי חכמים 362) שקדרה חיה הראויה לערב, כגון בסיר לחץ — אסור. ואילו החזו"א (לו, כב) צידד בדבר, שלא גזרו חכמים אפילו דעתו לאכול בלילה, כיון שעל הרוב אין משהים קדרה חיתא אלא לצורך מחר.

בשר של גדי רך — הרוח קשה לו, הלכך מותר ליתנו מערב שבת על האש לצלותו. [ואמר רבינא: דלעת חיה דינה כגדי, כי הרוח קשה לה]. ודוקא כשהוא מנותח לנתחים, אבל שלם — אין קשה לו הרוח ואסור. (עפ"י גמרא להלן כ.). לרב ירמיה מדפתי מותר רק אם פי התנור טוח בטיט. ורב אשי התיר אפילו אינו טוח. ויש אומרים שמחלוקתם אמורה באיל גדול אבל בגדי רך מותר תמיד. ולפי זה לרב אשי אין איסור אלא בבשר המונח על גחלים (לא בתנור. רש"י).